

Zgłoszony do druku: 30 XI 2023

Przyjęty do druku: 7 XII 2023

DOI: <https://doi.org/10.12775/AKZ.2023.012>

Smoczyński, Marcin. *Walczmy o usprawnienie administracji! Komisje dla usprawnienia administracji publicznej i ich rola w racjonalizacji polskiej biurowości do roku 1956.*

Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2023

W 2023 r. polska literatura archiwalna wzbogaciła się o kolejną ważną publikację z zakresu historii biurowości¹. Stało się to dzięki pracy autorstwa Marcina Smoczyńskiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pt. *Walczmy o usprawnienie administracji! Komisje dla usprawnienia administracji publicznej i ich rola w racjonalizacji polskiej biurowości do roku 1956*. Już ze „Wstępu” dowiadujemy się, że działania w zakresie szeroko rozumianego usprawniania działań administracyjnych napotykały liczne trudności, choćby w postaci decydentów lub mniej wykwalifikowanych urzędników. Co więcej, duże znaczenie w zakresie właściwego wprowadzania zmian generowała sytuacja społeczna, ekonomiczna i polityczna obecna wówczas w Polsce.

Praca składa się z pięciu rozdziałów, które kończą się krótkim podsumowaniem, wstępem, zakończenia, wykazu źródeł i literatury, wykazu tabel, schematów i wykresów oraz aneksu.

Przedmiot badań zamieszczony w pracy należy uznać za słuszny. Prześledzenie działań i osiągnięć Komisji, które miały zwiększyć efektywność aparatu administracyjnego, wypełniają swoistą lukę. W ten sposób zostaje poszerzona nasza wiedza z zakresu historii zarządzania dokumentacją w Polsce. Zasadnicze ramy chronologiczne zostały przez autora ustalone na czas dwudziestolecia międzywojennego oraz

¹ Książka została wydana na podstawie rozprawy doktorskiej o tym samym tytule, przygotowanej na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierunkiem Roberta Degena. Praca ta uzyskiwała wyróżnienie w XIV edycji konkursu im. Władysława Pobóg-Malinowskiego na Najlepszy Debiut Historyczny Roku w zakresie historii najnowszej w 2021 r.

lata 1945–1956. Przerwa w zakresie czasowym podyktowana jest trwaniem II wojny światowej. Za początek autor uznał rok 1918, kiedy swą pracę rozpoczęła pierwsza komisja. Cezura końcowa została wyznaczona ze względu na likwidację w tym czasie ostatniego gremium, którego przedmiotem była problematyka efektywnej pracy administracji. Analizą zostały objęte następujące ciała kolegialne: Komisja Urzędnicza Państwa Polskiego (1918), Międzyministerialna Komisja Kwalifikacyjna (1919), Komisja dla Spraw Oszczędności Państwowych (1920), I Komisja dla Reformy Administracji (1923), Państwowa Rada Oszczędnościowa pod przewodnictwem Nadzwyczajnego Komisarza Oszczędnościowego (1923–1926), II Komisja dla Reformy Administracji (1926), Komisja dla Reorganizacji Biurowości (1926), Komisja dla Reorganizacji Administracji (1926), Komisja dla Usprawniania Administracji Publicznej (1928–1933), Komisja dla zbadania celowości organizacji i stanu etatów osobowych w administracji (1945–1948), Zespół do opracowania instrukcji kancelaryjnej (1947), Komisja Organizacji Administracji Publicznej (1949–1950) i Centralna Komisja Usprawniania Administracji Publicznej (1951–1956). Ich liczebność świadczy o szerokim polu badawczym autora, ale też solidnej kwerendzie źródłowej przez niego wykonanej w celu realizacji założonych celów.

Rozdział I, pt. „Komisje dla usprawniania administracji na świecie do 1956 r.”, stanowi rodzaj swoistego wprowadzenia do problematyki, która będzie omawiana na dalszych kartach publikacji. Co więcej, poszerza to wiedzę z zakresu racjonalizacji biurowości w Polsce poprzez działalność analogicznych gremiów, które prowadziły swą działalność w: Stanach Zjednoczonych Ameryki, Wielkiej Brytanii, Francji, Austrii, Belgii, Niemczech, Włoszech². Pomimo tak licznej reprezentacji największe dokonania dla efektywności miały komisje pracujące w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Wynikało to z wielu czynników, jednak za najważniejszy należy uznać fakt, iż tworzyli je wysoko wykwalifikowani urzędnicy i posiadający odpowiednie przygotowanie politycy. Zebrane w zarysie dane pokazują, w jaki sposób starano się panować nad narastającą dokumentacją oraz jak chciano reformować administrację w innych państwach. Dużym atutem tego rozdziału jest zebranie wybranych doświadczeń międzynarodowych w jednym miejscu. Warto odnotować, że przydałaby się w polskiej literaturze archiwalnej szersza praca na ten temat. Pozostaje mieć nadzieję, że zdobyte doświadczenie posłuży Autorowi do przygotowania kolejnych opracowań dotyczących historii zarządzania dokumentacją na świecie.

Następny rozdział, pt. „Komisje dla usprawnienia administracji w Polsce do roku 1939”, omawia prace poszczególnych komisji utworzonych i działających w pierwszych

² Omawiając prace Komisji, które działały na arenie międzynarodowej, konieczne okazało się wyjście poza ustalone ramy chronologiczne. Dla przykładu podać należy, iż pierwsza komisja w Stanach Zjednoczonych Ameryki rozpoczęła swoją działalność w II połowie XIX w. Zob. Smoczyński. *Walczymy o usprawnienie administracji*, 24.

latach po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Ponadto ich praca wiązała się bezpośrednio ze stworzeniem sprawnego aparatu administracyjnego w nowej strukturze państwowej zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym. W okresie tym swą działalność prowadziło dziewięć komisji, których głównym celem było usprawnienie szeroko rozumianych funkcji administracyjnych. Autor przedstawił formy ich pracy, które w przeważającej większości toczyły się w ramach obrad plenarnych. Wypracowane w ich ramach rekomendacje wpływały między innymi na „podział administracyjny, kompetencje organów poprzez decentralizację procesów decyzyjnych, struktury organizacyjne ministerstw, zespolenie władz rządowych, a także postulowały i planowały doksztalcanie urzędników”³. Ważnym atutem rozdziału są zestawione w formie tabel wykazy członków tych gremiów, które składały się ze specjalistów w ramach swoich dziedzin.

Rozdział III, „Racjonalizacja biurowości w pracach międzywojennych komisji dla usprawniania administracji”, omawia wszelkie kwestie dotyczące poprawy działań administracyjnych i biurowych, które były przedmiotem obrad i prac komisji. W sposób szczególny zajmowały się one projektowaniem normatywów kancelaryjno-archiwalnych (instrukcje kancelaryjne, instrukcje dla referentów, instrukcje archiwalne). Projektowane akty prawne miały usprawnić biurowość w okresie II Rzeczypospolitej. W zdawkowy sposób w pracach komisji obecne były kwestie działalności składnic akt oraz wyposażenia i architektury poszczególnych biur. Autor w zdecydowany sposób podkreśla, że najwidoczniejszymi efektami, które zostały w ich ramach wypracowane, są rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 1920 r. w sprawie biurowości ministerstw⁴ oraz uchwała Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 1931 r. o przepisach kancelaryjnych w administracji publicznej⁵.

Kolejna część pt. „Komisje dla usprawniania administracji w latach 1945–1956”, podejmuje kwestie zmian w funkcjonowaniu administracji bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej. Okres ten w znaczący sposób wpłynął na mapę polityczną i gospodarczą Europy, w tym Polski. We wspomnianym dziesięcioleciu powstało pięć gremiów, których zadaniami były działania w zakresie organizacji pracy odbudowującej się administracji państwowej, ale też zwiększenia jej efektywności i wydajności. W miarę zachowanych źródeł na łamach publikacji utworzono składy osobowe poszczególnych komisji⁶. W ich pracach widać zupełnie inne metody prac. Prócz obrad

³ Ibid., 167.

⁴ „Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 1920 roku w sprawie biurowości ministerstw”.

⁵ „Uchwała Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 1931 r. o przepisach kancelaryjnych w administracji publicznej”.

⁶ Ze względu na brak źródeł nie udało się ustalić Autorowi pełnego składu Komisji do zbadania organizacji i stanu etatów osobowych w administracji.

plenarnych pracowano w ramach „indywidulanych prac zleconych”⁷. Co więcej, o pracach tych gremiów w szerszy sposób, dzięki środkom masowego przekazu (prasa i radio) byli informowani urzędnicy i inne ciała kolegialne w całej Polsce. W wyniku tego doszło do upowszechnienia wiedzy o prowadzonych pracach jak i zgłaszania pomysłów i zmian⁸.

Ostatni rozdział (piąty), pt. „Racjonalizacja biurowości w pracach komisji dla usprawniania administracji w latach 1945–1956” opisuje wpływ pracy komisji w zakresie ulepszenia działań administracji i lepszej jej efektywności. Co ważne, działania te skupiały się na wypracowaniu właściwych wytycznych w zakresie wprowadzania odpowiednich przepisów – instrukcji kancelaryjnych⁹ oraz wprowadzania w życie zgłaszanych projektów usprawnieniowych. Kwestiami poruszonymi w trakcie pracy gremiów były również kwestie prac biurowych, wyposażenia lokali we właściwe utensylia potrzebne do wykonywania codziennych obowiązków¹⁰.

Podsumowując, należy podkreślić, iż praca dotycząca Komisji, których zadaniem było usprawnienie administracji, przyniosła wiele nowych ustaleń zebranych w jednym i kompletnym wydawnictwie. W ten sposób stanowi unikalną całość, która daje podstawy Autorowi do dalszych prac nad tym zagadnieniem. Co więcej, praca została napisana naukowym, lecz bardzo przyjaznym dla czytelnika językiem, który przez zagadnienia dotyczące usprawnienia biurowości jest prowadzony w sposób wzorowy. Uzupełnienie narracji o liczne tabele, wykresy i aneks wprowadza dużą przejrzystość dla rozumienia całości problemu badawczego. Aspekty omówione na jej łamach świetnie wpisują się w prace w zakresie badań nad historią zarządzania dokumentacją w Polsce.

Piotr Józefiak

(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

piotr.jozefiak@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0003-2904-8019

⁷ Smoczyński, *Walczyliśmy o usprawnienie administracji*, 313.

⁸ Jak wynika z ustaleń Autora, do Centralnej Komisji Usprawniania Administracji Publicznej złożono ok. 2 tys. sugestii.

⁹ Ich wersje zostały ogłoszone w 1948 r. i w 1952 r.

¹⁰ Należy podkreślić, że po 1945 r. w wielu przypadkach występowały liczne braki w wyposażeniu biur. Najbardziej odczuwalna była niedostępność maszyn do pisania czy materiałów piśmienniczych.

■ Bibliografia

- „Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 1920 roku w sprawie biurowości ministerstw”. *Monitor Polski*, nr 251 (1920).
- Smoczyński, Marcin. *Walczmy o usprawnienie administracji! Komisje dla usprawnienia administracji publicznej i ich rola w racjonalizacji polskiej biurowości do roku 1956*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2023. <https://doi.org/10.12775/978-83-231-5071-8>.
- „Uchwała Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 1931 r. o przepisach kancelaryjnych w administracji publicznej”. *Monitor Polski*, nr 196, poz. 273 (1931). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19311960273/O/M19310273.pdf>.